

СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА КОНЦЕПЦІЇ

В роботі здійснено аналітичний огляд міжнародних документів та положень, що займають вагомe місце в історії формування інформаційного простору. Представлений аналіз ключових нормативно-правових норм у даній сфері, що дозволить оцінити відповідність нормативно-правового забезпечення щодо регулювання інформаційного простору України вимогам міжнародного законодавства. Авторами визначено сутність інформаційного простору, основні його складові та їх функціонал.

Ключові слова: інформаційний простір, кіберпростір, кібербезпека, державне регулювання, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. Інформація, що безперервно та всебічно використовується у всіх її проявах, є невід'ємним аспектом функціонування урядів, держав і суспільства в цілому. Існує надзвичайно багато способів і засобів збереження, обміну, відображення, обробки і аналізу інформації з огляду на її природу, формат або призначення. Цілком логічно, що більшість країн, поруч з відповідними міжнародними організаціями, намагаються врегулювати встановлення, зростання та розвиток інформаційних відносин у суспільстві [1]. Відтак, з огляду на потенційну користь чи шкоду, яку інформаційний простір може заподіяти, він став об'єктом скрупульозного регулювання.

Варто зазначити, що поняття інформаційного простору, а також всіх його можливих складових і аспектів є доволі складним з точки зору визначення. Як наслідок існує ряд принципових питань, що тісно пов'язані як з формулюванням основоположних понять, так і з принципами та положеннями їх регулювання на національному та міжнародному рівнях, основними з яких є: сутність інформаційного простору, сутність кіберпростору, відмінність між інформаційним та кіберпростором, нормативно правове забезпечення кібербезпеки в розрізі міжнародного та національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відтак «інформаційний простір» вважається мультипарадигмальним поняттям, оскільки традиційні дослідження його сутності проводяться в різних, часто навіть не пов'язаних між собою предметних областях, серед яких: «теорія інформації», «інформаційні технології», «захист інформації», «теорія культури і суспільства», «соціальні науки», «юриспруденція», «філософія» і т.д. [2]. Таким чином можна стверджувати, що існуючі

чі визначення залежать від конкретної предметної області досліджень і можуть мати суб'єктивний характер з огляду на обраний ракурс дослідження або предметну область.

На відміну від «інформаційного простору», сутність поняття «кіберпростір» у науковій літературі та нормативно-правовій базі в цілому визначено більш чітко. Однак, існують різні думки стосовно співвідношення інформаційного та кіберпростору.

Так, Колодюк О.В. трактує «кіберпростір» як віртуальне середовище, в якому співіснують матеріальні і нематеріальні об'єкти, існують процеси створення, інтерпретації, обробки, збереження й обміну інформації [3]. Дане визначення автор формує в результаті аналізу низки нормативних документів Європейської Співдружності, а також військових стратегій та національних стратегій безпеки деяких країн світу. Інший вчений, Гавловський В. зазначає, що кіберпростір є інформаційним простором [4]. На відміну від Гавловського В., Шмідтке О. двома роками раніше констатував, що кіберпростір не є виключно інформаційним простором, а включає й деяке комунікативне середовище, реалізоване технічними засобами [55]. В своїй роботі Манжай О. за результатами аналізу публікацій за понад 20 років логічно приводить до висновків, що кіберпростір – це інформаційний простір, що виникає (існує) за допомогою технічних (комп'ютерних) систем при взаємодії людей між собою, взаємодії технічних (комп'ютерних) систем та управління людьми цими технічними (комп'ютерними) системами [56]. Відтак, аналізуючи сутність кіберпростору, можна стверджувати, що кіберпростір є складовою інформаційного простору, відповідно інформаційний простір є ширшим поняттям порівняно з кіберпростором і охоплює не лише цифрову інформацію.

Мета дослідження полягає у систематизації міжнародних документів та положень, що займають вагоме місце в історії формування інформаційного простору. Представлений аналіз ключових нормативно-правових норм у даній сфері дозволить оцінити відповідність нормативно-правового забезпечення щодо регулювання інформаційного простору України вимогам міжнародного законодавства, сформулювати сутність інформаційного простору та тісно пов'язаних з ним понять.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи знакові міжнародні події, їх офіційні підсумки, а також документацію, що була створена в ході їх проведення, можна зробити висновок, що «зародження» терміну «інформаційний простір» на міжнародному плацдармі почалося з осмислення розуміння сутності інформаційного суспільства.

Історичною точкою відліку законодавчого супроводу інформаційної сфери суспільства на Європейському просторі загальноприйнято вважати документ-рекомендацію для Європейської ради «Європа і глобальне інформаційне суспільство», що датується 26 травня 1994 року [7]. Автори цієї науково-аналітичної праці вперше задокументували концепцію такого терміну як «інформаційне суспільство». Далі, базуючись на концепції інформаційного суспільства, вони висунули гіпотезу про те, що суспільство зможе вийти на якісно новий рівень життя (включаючи всі без винятку його аспекти) виключно рухаючись шляхом повномасштабної та всеосяжної інформатизації усіх аспектів людської життєдіяльності.

В ході засідання Європейської комісії (ЄК) в 1997 році вперше було прийнято інформаційну політику Європейського Союзу, а також вперше розроблено нормативно-правове забезпечення, що враховує як національні, так і міжнародні принципи регулювання інформаційних відносин [8]. Крім того ЄК осмислює і регламентує поняття «інформаційне суспільство», як суспільство:

- сформоване внаслідок соціальної революції і породжене шляхом конвергенції інформаційно-комунікаційних технологій;

- в якому знання здобуваються виключно шляхом безперешкодного доступу до інформації та навиками її сприйняття і обробки;

- в якому не існує жодних меж до обміну інформацією.

Трьома роками пізніше, у 2000 році в м. Ліссабон відбулося ще одне значуще засідання ЄК. Серед офіційних підсумків засідання в розділі під гаслом «Інформаційне суспільство для всіх», президент ЄК вперше закликав решту представників взяти участь в активному формуванні плану дій нової ініціативи ЄК, що мала назву eEurope (електронна Європа) [9]. В рамках даної ініціативи були офіційно започатковані міжнародні переговори під назвою «Стратегії для роботи в інформаційному суспільстві». Основною їх метою стали об'єднання та гармонізація всіх національних ініціатив, спрямованих на зростання та розвиток інформаційного суспільства.

22 липня 2000 року в м. Окінава лідери великої сімки країн світу підписали Окінавську хартію глоба-

льного інформаційного суспільства – інший вагомий документ в історії становлення й розвитку інформаційного простору і суспільства [100]. Серед основних положень даного документа, варто звернути увагу на наступні: «всім без виключенням людям має бути надана можливість вільно користуватися перевагами глобального інформаційного суспільства; стійкість глобального інформаційного суспільства базується виключно на стимулюючих розвиток людини демократичних цінностях (вільний обмін знаннями та інформацією, повага, терпимість тощо)». Крім того в П.8. даного документа акцентується увага на тому, що стабільність і розвиток глобального інформаційного простору має супроводжуватись спільними діями країни щодо формування безпечного і вільного від зловмисників кіберпростору. Підкреслимо, що в даному документі вперше зустрічається закріплене на законодавчому рівні зв'язування термінів «кіберпростір» та «інформаційний простір». Дані терміни пов'язуються в розрізі ключової стратегії країн-учасниць Окінавської хартії «Загальний доступ для всіх», де кіберпростір асоціюється як складова частина інформаційного простору.

Провідну роль у вирішенні проблеми доступу до світових інформаційних ресурсів відіграє Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), значна увага в діяльності якої приділяється проблематиці широкого доступу до інформації та розвитку міжнародних комунікацій. Із метою вирішення цієї проблеми в 2000 році ЮНЕСКО розробила програму «Інформація для всіх», що є єдиною міжурядовою програмою, яка розроблена та присвячена винятково сприянню загального доступу до інформації, що є ключовим напрямом створення інформаційного суспільства [111, 12].

Окреме місце на міжнародній арені розвитку інформаційного та кіберпростору займає Міжнародний Союз Електрозв'язку (МСЕ), який створений в 1865 році як Телеграфний союз і є на сьогодні найстарішою міжнародною організацією [13]. В 1947 Телеграфний Союз став офіційно організацією ООН, а в 2003 на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства (на Женевському етапі) МСЕ став світовим координатором міжнародних зусиль, спрямованих на сприяння реалізації програми кібербезпеки. Основною задачею МСЕ в рамках плану Женевського етапу зустрічі делегацій вищих органів 175 країн світу стала побудова інформаційного суспільства, на сьогодні до МСЕ входить 193 країни-члени [14]. В кожній з країн-членів повинна функціонувати власна команда з реагування на комп'ютерні аварійні ситуації (на англ. Computer Emergency Response Team, CERT), в Україні – це Команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України (CERT-UA) [155], яка забезпечує захист державних інформаційних ресурсів та інформаційних і телекомунікаційних систем, а також має повні права застосовувати заходи щодо ліквідації інцидентів інформаційної безпеки у кібер (інформаційному) просторі України. Для ефективної стандартизації рішень з питань кібербезпеки, а також в цілях моніторингу на світовому рівні, в 2014 році МСЕ впровадив ініціативну програму з глобальної кібербезпеки. В межах

даної програми, для кожної з країн-учасників МСЕ розраховується Глобальний індекс кібербезпеки (Global Cybersecurity Index, GCI), останній звіт на сьогодні звіту щодо якого був опублікований у 2017 році за даними 2016 року, а також проектується та впроваджуються рішення щодо покращення стану кіберзахисту країни [166].

В межах даної наукової проблематики особливої уваги заслуговує розроблений у 2012 році «Словник термінів з кібербезпеки», відповідно до якого поняття «інформаційний простір» трактується як інформаційне середовище, в якому здійснюються інформаційні процеси та інформаційні відносини щодо створення, збирання, відображення, реєстрації, накопичення, збереження, захисту і поширення інформації, інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів, на яке розповсюджується юрисдикція держави [17].

Відтак, інформаційний простір може бути розглянуто, як сукупність (система) засобів і способів обміну результатів семантичної діяльності людства. Причому, цією сукупністю (системою) можуть бути банки та бази даних, технології супроводу і використання інформації, інформаційні і телекомунікаційні системи, що забезпечують взаємодію організацій і громадян для задоволення їх інформаційних потреб (потреб в створенні, обробці, візуалізації, транспортуванні, а також збереженню інформації в будь-якому її представленні). Відповідно до основ системного аналізу, система – множина взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдине ціле і мають спільну мету (але кожен окремий елемент має власні функції, локальні цілі). Якщо розглядати інформаційний простір, як гетерогенну систему (виключно з концептуальної точки зору), то його елементами будуть інформаційні поля (сукупність всієї зосередженої в даному обсязі простору-часу інформації, безвідносно до її форми і станом, що знаходиться у відриві, як від об'єкта відображення, так і від суб'єкта сприйняття. Рух інформації в інформаційному полі здійснюється за допомогою фізичної зв'язки між реципієнтом і джерелом інформації, матеріалізованої в інформаційному потоці), а зв'язками між ними будуть інформаційні потоки (стабільний рух інформації, спрямований від джерела

інформації до отримувача, визначений функціональними зв'язками між ними) [17-19].

Аналізуючи вище викладені поняття та концепції, можна дійти висновків про те, що інформаційні поля можуть в свою чергу складатися з інформаційних джерел (об'єкт або суб'єкт, який надає інформацію), а також з матеріальних (персональні комп'ютери, сервери, мобільні пристрої, сховища даних, джерела радіочастот, ..., паперові носії інформації, тощо) і нематеріальних (телекомунікації, сигнали електрорадіочастот, GPS, Wi-Fi, тощо) засобів, які забезпечують існування, і можуть забезпечити розповсюдження інформації [20].

З точки зору законодавства України, функціональною складовою інформаційного простору є інформаційна інфраструктура, яка імплементує всі інформаційні потоки в межах країни. Аналізуючи положення Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [22], а також Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [23] можна сформулювати поняття інформаційної інфраструктури, а саме інформаційна інфраструктура – сукупність різноманітних інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційних ресурсів, телекомунікаційних мереж і каналів передачі даних, засобів комунікацій і управління інформаційними потоками, а також організаційно-технічних структур, механізмів, що забезпечують їх функціонування. Основною функцією інформаційної інфраструктури є належне забезпечення різних форм інформаційної діяльності населення (е-демократії, е-економіки, е-комерції, е-послуги, е-культури, е-освіти, е-медицини тощо.). Інформаційний ресурс – систематизована інформація або знання, що мають цінність у певній предметній області і можуть бути використані людиною в своїй діяльності для досягнення певної мети.

Відтак, на наш погляд, вищевикладене у даній роботі дозволяє визначити сутність інформаційного простору та його основні складові, схематичну візуалізацію розроблену авторами якого для наочності надано на рис. 1.

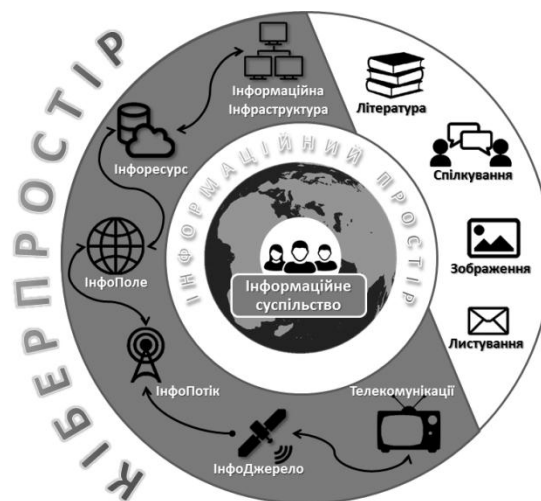

Рис. 1. Візуалізація сутності інформаційного простору

Варто зазначити, що наявна міжнародна документація регламентує інформаційний простір як благо і інструментарій для покращення якості життя суспільства (інформаційного суспільства). Складові компоненти інформаційного простору взаємопов'язані, однак варто відзначити, що кіберпростір (згідно визначення) існує виключно як віртуальне середовище і оперує виключно цифрою інформацією. Тому можна впевнено стверджувати, що кіберпростір є підпростором інформаційного, а останній є значно ширшим завдяки існуванню інформаційних джерел, ресурсів і потоків обміну інформацією, не прив'язаних до електронних носіїв.

Висновки. Поняття інформаційного простору є комплексним і складним, історія його формування і становлення бере початок ще 90-х років ХХ сторіччя. Незважаючи на це, навіть сьогодні, дане поняття по-різному трактується в різних сферах суспільної діяльності. На відміну від інформаційного простору, сутність кіберпростору є більш чітко визначеною у науковій літературі та нормативно-правовій базі. Однак, так само присутня певна «нечіткість», що пояснюється в першу чергу різними сферами його «виникнення»

та «застосування», а саме поняття кіберпростору занадто часто асоціюють з поняттям «Інтернету». Але логічним є питання: де починається і де закінчується дія законів країни (будь-якої), коли мова йде про Інтернет, як про глобальну мережу, де мільйони (або мільярди) людей активно ведуть свою інформаційну діяльність? В даному питанні закони чітких меж не регламентують. До того ж, в законодавстві України ніде не фігурує визначення поняття інформаційного простору, натомість інформаційний простір зачасту ототожнюється з кіберпростором. Однак таке «ототожнювання» не є вірними, так як кіберпростір є частиною сутності інформаційного простору, при цьому сутність останнього є набагато ширшою.

Відтак, попри майже 30-ти річну незалежність, для України все ще актуальними є питання формування методів, засобів і комплексних підходів до регулювання інформаційного простору, забезпечення інформаційної безпеки, а також кібербезпеки, як її складової. Особлива увага органів державної влади України безумовно повинна стосуватися питань інформаційного захисту населення та розвитку їх інформаційної обізнаності на належному світовому рівні.

Список використаних джерел:

1. Інформаційний простір: філософські аспекти формування поняття / М. Яковенко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – №692:Філософські науки. – С. 22-27.
2. Фурашев В.М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності // «Інформація і право». – 2012. – №692:Філософські науки. – С. 162-175.
3. Колодюк О.В. Національні стратегії інформаційного суспільства: необхідність, переваги та стан щодо запровадження в Україні / О.В. Колодюк // Сайт «Информационное общество». – Режим доступу : http://www.isu.org.ua/viewarticle/publications/117?new_lang=u.
4. Гавловський В. Інформаційна безпека: захист інформації в автоматизованих системах (організаційно-правовий аспект) / В. Гавловський // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – К., 2000. – С. 50–53.
5. Schmidtke O. Berlin in the Net: Prospects for Cyberdemocracy From Above and From Below / O. Schmidtke ; in R. Tsagarousianou D. Tambini & C. Brya (Eds.), Cyberdemocracy: Technology, Cities and Civic Networks. – London : Routledge, 1998. – P. 60–83.
6. Манжай О. В. Використання кіберпростору в оперативно-розшуковій діяльності / О. В. Манжай // Право і Безпека. – 2009. – № 4. – С. 215-219. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_4_50.
7. Recommendations to the European Council. Europe and the global information society [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://paginaspersonales.deusto.es/abaitua/konzeptu/w3c%5Cchange.htm#chap>
8. European Commission (1997) Cohesion and the Information Society (COM (97) 7/3), Brussels: European Commission.
9. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 / Presidency Conclusions // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.
10. Okinawa Charter on Global Information Society. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html>
11. Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх». Стратегический план (2008-2013 гг.), принят Исполнительным советом ЮНЕСКО на его 180-й сессии (30 сентября – 17 октября 2008 г.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/sp813.pdf>.
12. Юрченко О. А. Реалізація програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх в Україні» / О. А. Юрченко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 3. – С. 66-71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2014_3_13.
13. Офіційний сайт організації «Міжнародний союз електрозв'язку» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itu.int/ru/Pages/default.aspx>
14. Лістинг профілів держав-членів Міжнародного союзу електрозв'язку // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/Country_Profiles.aspx.
15. Офіційний сайт «Computer Emergency Response Team of Ukraine» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cert.gov.ua/>

16. Global Cybersecurity Index. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/GCI.aspx>
17. Бутузов В.М., Гавловський В.Д., Довгань О.Д., Марущак А.І., Мельник С.В., Скулиш Є.Д., Тихомиров О.О., Тітуніна К.В., Шеломенцев В.П., Юрченко О.М. Словник термінів з кібербезпеки / За заг. ред. Копана О.В., Скулиша Є.Д. – К. : ВБ «Аванпост-Прим», 2012. –214 с.
18. Вепрінцев В.В. Операції інформаційно-психологічної війни: короткий енциклопедичний словник-довідник. / В. В. Вепрінцев, А. В. Манойпо, А. І. Петренко, Д. Б. Фролов. С. 268.
19. Єжова Л. Ф. Інформаційний маркетинг: Навч. посібник. . – К.: КНЕУ, 2002. – 560 с.
20. Фармакоєкономіка: Навчальний посібник для студентів вузів /Л.В. Яковлева, Н.В.Бездітко, О.О. Герасимова та ін. / За ред. Л.В. Яковлевої. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 208с.
21. Шийка Я.В. Технічна електроніка в телекомунікаціях: навч. посіб. для студ. спец. 6.050903 «Телекомунікації» Ін-ту телекомунікацій, радіоелектрон. та електрон. техніки / Я. В. Шийка, О. М. Яремко, С. С. Думич // М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Л. : [б. в.], 2011. –146 с.
22. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 №537-16 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
23. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні», схвалена від 15.05.2013 № 386-р // Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.

И. В. Вороненко, Р. М. Басараб,

Університет Біоресурсов о Природорользования Украины, г. Киев

СУЩНОСТЬ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА. ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ И КОНЦЕПЦИИ

В работе осуществлен аналитический обзор международных документов и положений, занимающих весомое место в истории формирования информационного пространства. Представлен анализ ключевых нормативно-правовых норм в данной сфере, который позволит оценить соответствие нормативно-правового обеспечения регулирования информационного пространства Украины требованиям международного законодательства. Авторами определена сущность информационного пространства, основные его составляющие и их функционал.

Ключевые слова: информационное пространство, киберпространство, кибербезопасность, государственное регулирование, информационное общество.

I. V. Voronenko, R. M. Basarab,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

THE ESSENCE OF INFORMATIONAL SPACE. BASIC CONCEPTS

The international documents and regulations that occupy a significant part of the history formation of the information space are analyzed in the paper. The main legal norms concerning information space are analyzed that allowed to compare the legal and regulatory framework of the information space management in Ukraine in accordance with the requirements of international law. The essence of the information space, its main components and their functional are defined by authors.

Keywords: information, cyberspace, cybersecurity, governance, information society.